

ZAYTUNDOSHLAR OILASI TAVSIFI, SISTEMATIKASI, TARQALISHI VA
AHAMIYATI.

Ziyoiddinova Salomatxon Shavkatbek qizi
ADPI Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo'nalishi talabasi,
Tojiboyev Murodali Umaraliyevich
ADPI Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo'nalishi dotsenti.

Абстрактный: В данной диссертации представлены сведения об общем описании и систематике семейства масличных, а также распространении и лечебных свойствах маслины европейской (*Olea europaea* L.), принадлежащей к этому семейству.

Ключевые слова: Оливки, европейские оливки, оливковое масло, средиземноморское, фракция, эрозия, лекарственное, мебельное производство.

Abstract: This thesis provides information on the general description and systematics of the Olive family and the distribution and medicinal properties of European olives belonging to this family.

Key words: Olives, European olives, olive oil, fraction, erosion, furniture making.

Zaytundoshlar (Oleaceae) — doim yashil daraxt va butalar oilasi. Gullari ro'vaksimon to'pgulda o'rnashgan, to'g'ri, qo'shgulqo'rg'onli, ikki, ba'zan ayrim jinsli, kosachasi mayda, ko'pincha, to'rt tishli. Changchisi ikkita, urug'chisi bitta. Urug' kurtagi ikki yoki undan ortiq bo'lib, odatda, faqat bittasigina uruqqa aylanadi. Mevasi har xil — ko'sakcha, qanotcha, danakcha yoki rezavormeva [1]. Zaytundoshlar oilasiga mansub ligustrum va nastarin manzarali o'simlik sifatida ekiladi. O'zbekiston hududida ham zaytundoshlar oilasi vakillari manzarali o'simlik sifatida o'z o'rniga ega.

Zaytundoshlar oilasining eng mashhur vakili zaytun daraxtidir. Oleacea oilasi va *Olea turkumiga* mansub zaytun (*Olea europaea* L.)ning vatani Yuqori Mesopotamiya va Kichik Janubiy Osiyo, jumladan, Janubi-Sharqiy Anadolu mintaqasi hisoblanadi. Zaytun dunyo bo'ylab uchta yo'l bilan tarqaladi.

Birinchisi Misr orqali Tunis va Marokash, ikkinchisi Anadolu, Gretsiya, Italiya va Ispaniya bo'ylab Egey orollari, uchinchisi Eron orqali Pokiston va Xitoy. Uning birinchi madaniyati va islohoti semitlar tomonidan amalga oshirilgan. Arxeologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zaytun yetishtirish miloddan avvalgi 4000-yilga borib taqaladi [2;3].

Zaytundoshlar oilasining faqat bir turi — Yevropa zaytuni (*Olea europaea* L.) xo'jalik ahamiyatiga ega. Yevropa, Osiyo, Amerika, Afrikada ekiladi. Yetishtiradigan asosiy mamlakatlar Yaqin Sharq va O'rta dengiz mamlakatlari: Ispaniya, Italiya, Gretsiya va Portugaliyadir. Ozarbayjon, Gruziya, Qrim, Turkmaniston, Rossiyaning Krasnodar o'lkasida ham zaytunzorlar bor. Turkiyada zaytun ishlab chiqarish Egey, Marmara, O'rta yer dengizi va Janubi-Sharqiy Anadolu mintaqalarida amalga oshiriladi [4].

Yevropa zaytuni mevasi marinadlanadi, g'o'rasi va pishgan mevasi konserva qilinadi. zaytunning pishgan mevasi etida (25—80%) qurimaydigan moy bor. Asosan, moyi uchun

yetishtiriladi. Mevasini sovuqlayin presslab olinadigan birinchi fraksiya moyi oziq-ovqat uchun, shuningdek, konserva sanoati va tibbiyotda ishlatiladi. Danagini qizdirib presslab olinadigan ikkinchi fraksiya moyi texnikada va sovun pishirishda qo'llaniladi. Kunjarasi chorva uchun yem, yog'ochidan qimmatbaho buyumlar tayyorlanadi. Zaytun moyi tarkibida oleyk kislotasi yuqori bo'lgan mono to'yinmagan yog'dan zaytun olinadi. Zaytun moyi HDL xolesterin yoki xolesterolni yaxshi tartibga solish orqali yurak-qon tomir tizimining sog'lig'ini ta'minlashda foydalidir. Zaytun moyi ovqat hazm qilish xususiyatiga ega, laksatif ta'sirga ega, diuretik, biriktiruvchi, xolagog, yumshatuvchi, antiseptik, gipotenziv va yallig'lanishga qarshi vositadir. Bundan tashqari, u kuyish, hasharotlar chaqishi, shtammlar va burishlarni yumshatish va shilliq pardalar holatini davolash uchun ishlatiladi [5].

Zaytundoshlar oilasi (Oleaceae) tabiatda va inson hayotida katta ahamiyatga ega ekanligini va ularning asosiy ahamiyati haqida quyidagilarni xulosa qilishimiz mumkin: Demak, mevasi va undan olinadigan moy inson salomatligi uchun foydali bo'lib, dunyoda keng iste'mol qilinadi. Zaytun moyi dorivor xususiyatlarga ega bo'lib, yurak-qon tomir kasalliklarini oldini olish, terini parvarishlash va jarohlarni davolashda qo'llaniladi. Zaytundoshlar oilasiga mansub daraxtlar havoni tozalash, eroziyaning oldini olish va tuproq sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu oilaga mansub daraxt va butalar bog', parklar, yashil hududlarni bezashda ishlatiladi. Masalan: Jiyda va siren daraxtlari xushbo'y gullari bilan tanilgan. Ba'zi vakillari yog'och ishlab chiqarishda qo'llaniladi, bu qurilish va mebelsozlikda ahamiyatlidir. Zaytundoshlar oilasi tabiiy resurslarni tejash va ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin egallab, insoniyat uchun boylik va foyda manbai hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. ZAYTUNDOSHLAR. <https://uzpedia.uz/pedia/zaytundoshlar>
2. <http://www.marmarabirlirkakademi.com/tr/zeytin-kutuphanesi/zeytinin-tarihcesi>
3. EDREMIT ZEYTİNCİLİK ENSTİTÜSÜ.
<https://search.app?link=https%3A%2F%2Fwww.balikesir.edu.tr%2Fsite%2Ficerik%2Fedremit-zeytincilik-enstitusu>
4. <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Zeytin>
5. Jurayev.E.B; Usmonov.Y.U; Kenjayev.R.R.
<https://cyberleninka.ru/article/n/zaytun-olea-o-simligining-biologiyasi-va-dorivorlik-xususiyatlari-xalq-tabobatidagi-ahamiyati>.